

Suvremeni izazovi zapošljavanja mladih pravnika u odvjetništvu, javnom bilježništvu i pravosuđu

Smokvina, Vanja; Mrakovčić, Marko; Tonković, Marija

Source / Izvornik: **Unaprjeđenje kvalitete studiranja na pravnim fakultetima u Hrvatskoj, 2021, 91 - 113**

Conference paper / Rad u zborniku

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:118:353338>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-02**

PRAVRI

Pravni fakultet Faculty of Law

Sveučilište u Rijeci
University of Rijeka

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Law](#)
[- Repository University of Rijeka, Faculty of Law](#)

uniri DIGITALNA
KNJIŽNICA

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Izv. prof. dr. sc. Vanja Smokvina, dipl. iur.*
Doc. dr. sc. Marko Mrakovčić**
Marija Tonković***

SUVREMENI IZAZOVI ZAPOŠLJAVANJA MLADIH PRAVNIKA U ODVJETNIŠTVU, JAVNOM BILJEŽNIŠTVU I PRAVOSUĐU

UDK 338.108.38:331.108.3
Primljeno: 17. 1. 2021.
Prihvaćeno: 2. 2. 2021.
Prethodno priopćenje

Sažetak

U radu autori analiziraju do sada u Republici Hrvatskoj nikad istraženu temu izazova zapošljavanja mladih pravnikâ vježbenika u odvjetništvu, javnom bilježništvu i pravosuđu (sudstvu i državnom odvjetništvu). Prvotno se otvara rasprava o važnosti empirijskoga istraživanja odnosa društva i prava, potom se daje pravni okvir zapošljavanja mladih pravnikâ u navedenim područjima, reguliranja njihova statusa te uređenja samoga osposobljavanja vježbenika.

U drugom dijelu rada prezentiraju se rezultati provedenoga anketnog istraživanja stavova sudaca i sudskih savjetnika, državnih odvjetnika, zamjenika državnih odvjetnika te državnoodvjetničkih savjetnika, odvjetnika, javnih bilježnika i javnobilježničkih prisjednika o izazovima zapošljavanja vježbenika. Anketu je ispunilo 510 ispitanika s područja čitave Republike Hrvatske. Nakana je rada da prezentirani rezultati posluže kao inspiracija za neka buduća istraživanja ove problematike te potaknu otvaranje rasprave o ovom važnom pitanju kako unutar i među znanstvenim disciplinama tako i u unutar zajednice pravnih praktičara.

Ključne riječi: vježbenici, pravosuđe, odvjetništvo, javno bilježništvo, zapošljavanje.

1. UVOD

U predmetnom radu autori su željeli po prvi puta na osnovi empirijskih podataka istražiti neke teme vezane uz problematiku zapošljavanja mladih pravnikâ i pravnikâ (magistrica i magistara prava) u Republici Hrvatskoj (dalje: RH) iz perspektive

* Sveučilište u Rijeci, Pravni fakultet, vsmokvina@pravri.hr

** Sveučilište u Rijeci, Pravni fakultet, mmrakovcic@pravri.hr

*** Studentica V. godine Integriranog preddiplomskog i diplomskog sveučilišnog studija Pravo, Sveučilišta u Rijeci, Pravnog fakulteta, mtonkovic@pravri.hr.

pravnih praktičara. Osnovni je temelj za izradu ovoga rada provedeno anketno istraživanje pravnika koji rade u pravosuđu, odvjetništvu i javnom bilježništvu. Na osnovi njihovih iskustava, stavova i mišljenja željelo se utvrditi neke važne izazove i probleme s kojima se tek diplomirani pravници i institucije pravnog sustava susreću pri zapošljavanju vježbenika.

Budući da „nema prava izvan društva“¹, odnosno budući da pravni sustav uvijek djeluje u okviru širega društvenog okruženja², različiti su aspekti njegova funkcioniranja i organizacije, barem jednim dijelom, pod utjecajem izazova s kojim se susreće društvo u cjelini. Shodno tomu, i izazove s kojima se suočava pravni sustav unutar nekoga društva, osim iz *unutarnje* perspektive pravne znanosti, treba nužno istraživati i iz perspektive drugih društvenih znanosti koje *izvana* propituju utjecaje društvenih, političkih, ekonomskih i kulturnih procesa na organizaciju i funkcioniranje pravnih institucija i djelovanje aktera unutar njih.³ To se posebno odnosi na ulogu empirijske sociologije prava⁴ koja bi svojim metodama trebala istražiti manifestacije različitih aspekata međusobnoga utjecaja između prava i društva s jedne te društva i prava s druge strane. Empirijska sociologija prava, gledano u cjelini, dosad je istraživala utjecaj različitih društvenih, ekonomskih i političkih čimbenika na oblikovanje pravnih normi, na djelovanje aktera unutar pravosudnoga sustava, na funkcioniranje institucija pravnoga sustava i na probleme s kojima se susretala pravna profesija u različitim društvima.⁵ Istovremeno, iako je u svijetu objavljen velik broj teorijskih i empirijskih rasprava iz područja sociologije prava⁶, u Hrvatskoj nalazimo tek mali broj empirijskih znanstvenih radova koji istražuju iskustva, stavove i mišljenja pravnika (i studenata prava) ili drugih stručnjaka o temama i problemima koje bi se mogli svrstati u tematiku te discipline.⁷ Dosad su objavljeni empirijski radovi koji istražuju vrijednosne motive upisa na pravni fakultet i studentsku percepciju pravne profesije⁸, percepciju različitih stručnjaka (pravnika, socijalnih

1 Siniša Zrinščak, et. al., *Opća sociologija s uvodom u sociologiju prava* (Zagreb: Pravni fakultet sveučilišta u Zagrebu, 2020.), 107.

2 Eugen Pusić, *Društvena regulacija: Granice znanosti i iskustva* (Zagreb: Globus, 1989.), 11.-15.

3 Javier A. Treviño, *The sociology of Law: Classical and Contemporary Perspectives* (New York: St. Martin's Press, 1996.), 5.-7.

4 Iako to nije tema ovog rada, više o raspravi koja polazi iz „kuta“ pravne znanosti o doprinosima i ograničenjima teorijskih spoznaja opće sociologije i sociologije prava za razumijevanje prava vidi u: Ivan Padjen, *Metodologija pravnih znanosti: pravo i susjedne discipline* (Rijeka: Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2015.).

5 Duško Vrban, *Sociologija prava: Uvod i izvorišne osnove* (Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga, 2006.), 11.

6 Josip Kregar, et. al., *Uvod u sociologiju* (Zagreb: Sveučilište u Zagrebu-Pravni fakultet u Zagrebu, 2008.), 30.

7 Korektnosti radi, treba istaknuti kako u zadnje vrijeme u našoj zemlji svjedočimo sve većem broju online anketnih istraživanja koja propituju mišljenja i stavove različitih stručnih javnosti o problematici veznoj uz pravo i pravosuđe. Nadamo se da će u skorijoj budućnosti rezultati tih istraživanja biti prezentirani općoj i stručnoj javnosti, te tako obogatiti korpus empirijski prikupljenih podataka o spomenutim temama.

8 Marko Mrakovčić, „Vrijednosni motivi upisa na pravni fakultet i studentska percepcija pravne profesije“, *Odgovno-obrazovne teme* 1, br. 1-2 (2018): 49-76. <https://hrcak.srce.hr/211006>

radnika, psihologa, socijalnih pedagoga) o svrsishodnosti sustava maloljetničkoga pravosuđa⁹, stavove sudaca o europskom i međunarodnom pravu¹⁰, koliko studenti prava poznaju i prihvaćaju europsko i međunarodno pravo¹¹, povjerenje pravnika u institucije hrvatskoga pravosudnog sustava i njihovo zadovoljstvo funkcioniranjem njegovih važnih dijelova (sudstva, državnoga odvjetništva i odvjetništva)¹².

Nadalje, zbog toga što u doba kasne modernosti procesi globalizacije na svim razinama društvenoga života generiraju nove „rizike“¹³ i zbog toga što se institucije nacionalnih država suočavaju s novim izazovima u organizaciji i regulaciji različitih društvenih odnosa i procesa¹⁴, nužno je dodatno istražiti stavove stručne javnosti o tome koliko je postojeća organizacija različitih društvenih (pod)sustava i regulacija različitih sfera društvenoga života uspješna u obavljanju važnih društvenih funkcija.¹⁵ Shodno tomu, smatramo da je u navedenom smislu iznimno važno istražiti što pravnici (ali i druge stručne javnosti koje istražuju pravo *izvana*) misle o funkcioniranju pravnoga sustava, postojećoj organizaciji obrazovanja pravnika i općenito budućnosti pravne profesije u novim okolnostima.¹⁶

9 Sabina Mandić, Dora Dodig Hundić, Neven Ricijaš i Mirta Kuharić, „Percepcija stručnjaka o svrsishodnosti sustava maloljetničkog pravosuđa“, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci* 39, br. 3 (2018): 1259-1283. <https://doi.org/10.30925/zpfsr.39.3.4>

10 Barbara Preložnjak, „Poznavanje, razumijevanje i stavovi hrvatskih sudaca o europskom i međunarodnom pravu“ u: *Poznavanje i vrijednosno prihvaćanje europskog i međunarodnog prava u Republici Hrvatskoj*, ur. Ivan Šimunović (Zagreb: Pravni fakultet sveučilišta u Zagrebu, 2012.), 109-152.

11 Vanja-Ivan Savić, „Odnos studenta Pravnog fakulteta u Zagrebu prema europskom i međunarodnom pravu“ u: *Poznavanje i vrijednosno prihvaćanje europskog i međunarodnog prava u Republici Hrvatskoj*, ur. Ivan Šimunović (Zagreb: Pravni fakultet sveučilišta u Zagrebu, 2012.), 153-183.

12 Marko Mrakovčić i Danilo Vuković, „Unutarnja“ kriza pravosuđa? Stavovi pripadnika pravničkih profesija o pravosuđu u Hrvatskoj i Srbiji, *Politička misao* 56, br. 1 (2019): 75-105. <https://doi.org/10.20901/pm.56.1.03>

13 Anthony Giddens, *Sociologija – prema 4. engleskom izdanju*, (Zagreb: Nakladni zavod Globus, 2007.), 68.-69.

14 Ibid., 59.-61.

15 Naravno, treba istaknuti i to da se uz spomenute izazove hrvatsko društvo suočava i s brojnim unutarnjim problemima koji su generirani procesima i devijacijama postsocijalističke transformacije važnih društvenih podsustava. Više analiza o tranziciji i transformaciji u postsocijalističkim društvima i RH vidi u: Ivan Cifrić, „Tranzicija i transformacija — između norme i prakse“, *Socijalna ekologija* 5, br. 2 (1996): 135-153. <https://hrcak.srce.hr/141435>; Inga Tomić-Koludrović i Mirko Petrić, „Hrvatsko društvo – prije i tijekom tranzicije“, *Društvena istraživanja* 16, br. 4-5 (90-91) (2007): 867-889. <https://hrcak.srce.hr/19170>; Krešimir Žažar, „Što nakon (društvene) tranzicije? Kritičke crtice uz upotrebu tranzicijskoga pristupa u sociološkim razmatranjima hrvatskoga društva“, *Revija za sociologiju* 45, br. 2 (2015): 171-199. <https://doi.org/10.5613/rzs.45.2.3>; Svetozar Steve Pejovich, „Tranzicija, tranzicijski troškovi i kultura“, *Financijska teorija i praksa* 27, br. 2 (2003): 235-250. <https://hrcak.srce.hr/5788>; Tahir Mahmutefendić, „Utjecaj tranzicije na blagostanje i raspodjelu dohotka u zemljama tranzicije u jugoistočnoj Europi“, *Tranzicija* 21, br. 43 (2019): 63-71. <https://hrcak.srce.hr/224053>;

16 O aktualnosti teme i kritičkim promišljanjima u svezi budućnosti pravne profesije govori i podatak da se jednostavnim pretraživanjem kombinacije prethodnih pojmova putem *Google* pretraživača dobije oko 115 000 rezultata na hrvatskom jeziku te više od 725 000 rezultata na

Vodeći se navedenom logikom, prije nego što se prikažu rezultati istraživanja, u radu će se dati pregled postojećega uređenja zapošljavanja, osposobljavanja i statusa mladih pravника pripravnika, odnosno vježbenika kako se nazivaju za svako od četiriju područja: sudstvo i državno odvjetništvo (pravosuđe), odvjetništvo i javno bilježništvo. Poseban je naglasak dan na postupak zapošljavanja u pravosuđu jer u pravosuđu nalazimo detaljno uređeno navedeno pitanje, potom trajanje vježbeništva te stručno osposobljavanje za polaganje pravosudnoga ispita. Time je prikazan zakonski okvir vježbeništva što je svojevrсни uvod u analizu rezultata prikupljenih anketiranjem.

Uz to, u ovome se radu daje prikaz rezultata samo jednoga dijela provedenoga anketnog istraživanja, a ostali dijelovi bit će prezentirani u nekom budućem radu. Konkretnije rečeno, u empirijskom dijelu ovoga rada naglasak je stavljen na stavove ispitanika o čimbenicima koji utječu na (ne)zapošljavanje budućih (novih) vježbenika u sustavu, o čimbenicima koji utječu na razinu uključenosti studenata prava u razne oblike stručne prakse te stavove pravnih praktičara o znanjima i vještinama koje diplomirani studenti prava stječu i imaju po okončanju studija. Navedenim aspektima dan je primat u ovom radu upravo zato što je osnovni cilj projekta *Providentia Studiorum Iuris – Unaprjeđenje kvalitete studiranja na pravnim fakultetima u Hrvatskoj*.¹⁷ U tom kontekstu cilj je da podatci prikazani u ovom radu doprinesu otvaranju rasprave o problemima zapošljavanja vježbenika u spomenutim pravnim institucijama te otvaranju rasprave o dodatnom unaprjeđenju kvalitete studiranja i kvalitete postojećih studijskih programa na pravnim fakultetima u Hrvatskoj.

2. STUDIJI PRAVA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Da bi se mogao prikazati sustav vježbeništva u RH, važno je prvotno dati kratak uvod u sustav obrazovanja budućih magistrica i magistara prava.

U RH akreditirane su četiri javne visokoobrazovne ustanove, odnosno pravna fakulteta pri sveučilištima u Zagrebu¹⁸, Rijeci¹⁹, Splitu²⁰ i Osijeku²¹. Sva četiri fakulteta provode razne studijske programe, no temeljni im je svima sveučilišni studijski program koji provode kao integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni studijski program prava (dalje: studij prava) u trajanju od pet godina s ukupno 300 ECTS bodova. Kad je riječ o studijskim programima, isti su kad je riječ o obveznim

engleskom jeziku.

17 Ovaj je rad objavljen u sklopu projekta Europskoga socijalnog fonda *Providentia Studiorum Iuris – Unaprjeđenje kvalitete studiranja na pravnim fakultetima u Hrvatskoj*, unutar Operativnoga programa Učinkoviti ljudski potencijali 2014 – 2020, Provedba Hrvatskoga kvalifikacijskog okvira (HKO) na razini visokoga obrazovanja.

18 *Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet*, pristup 30. studenoga 2020., <https://www.pravo.unizg.hr/>.

19 *Sveučilište u Rijeci, Pravni fakultet*, pristup 30. studenoga 2020., <https://www.pravri.uniri.hr/hr/>.

20 *Sveučilište u Splitu, Pravni fakultet*, pristup 30. studenoga 2020., <http://www.pravst.unist.hr/>

21 *Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Pravni fakultet*, pristup 30. studenoga 2020., <https://www.pravos.unios.hr/>.

predmetima, ujednačeni, dok određena odstupanja postoje pri ponudi izbornih predmeta i seminara, no navedeno značajno nadilazi predmet ovoga rada te o tome neće biti riječi.

Također, kako bi se stekla slika veličine studijskih grupa, važno je istaknuti i veličine upisnih kvota. U tablici 1 iskazane su upisne kvote za prvu godinu studija prava na svima četirima pravnim fakultetima te proizlazi da iste nisu ujednačene te da najveći broj srednjoškolaca – budućih studenata prava upisuje Pravni fakultet u Zagrebu.²²

Tablica br. 1: Upisne kvote pravnih fakulteta za ak. god. 2020./21. i 2021./22.

Fakultet	Redoviti studij	Izvanredni studij	Ukupno mjesta
Pravni fakultet u Zagrebu	652	50	702
Pravni fakultet u Splitu	220	50	270
Pravni fakultet u Rijeci	200	40	240
Pravni fakultet u Osijeku	185	50	230

Izvor: *studij.hr*, 2020.

3. VJEŽBENICI U PRAVOSUĐU, ODVJETNIŠTVU TE JAVNOM BILJEŽNIŠTVU

U ovome poglavlju daje se pregled pravnoga okvira reguliranja statusa mladih pravnik - pripravnika, odnosno vježbenika. Podjela je učinjena na vježbenike u pravosuđu (sudstvo i državno odvjetništvo) zato što ih uređuju isti propisi te se potom obrađuju vježbenici u odvjetništvu i na koncu vježbenici u javnom bilježništvu.

3.1. Vježbenici u pravosuđu

Nakon završetka studija prava sljedeći je korak za većinu magistrica i magistara prava obavljanje vježbeničke prakse ili stručnoga obrazovanja radi stjecanja uvjeta za polaganje pravosudnoga ispita. Postupak prijave i polaganja pravosudnoga ispita reguliran je odredbama Zakona o vježbenicima u pravosudnim tijelima i pravosudnom ispitu (u daljnjem tekstu: ZVPTPI)²³, no kako isti nadilazi predmet ovoga rada, bit će obuhvaćen u sljedećem radu u kojem će se obraditi i dobiveni rezultati istraživanja o važnom pitanju kao što je priprema i sam sustav pravosudnoga ispita.

Vježbenik u pravosudnom tijelu može biti osoba hrvatskoga državljanstva, koja je zdravstveno sposobna za rad te ima završen studij prava. Pored navedenih uvjeta kod osobe ne smiju postojati zapreke za prijam u državnu službu propisane propisima

22 Agencija za znanost i visoko obrazovanje, *studiji.hr*, pristup 20. studenoga 2020., <https://www.studij.hr/statistika>

23 Zakon o vježbenicima u pravosudnim tijelima i pravosudnom ispitu, Narodne novine br. 14/19. (dalje u tekstu ZVPTPI).

o državnim službenicima. Tako u državnu službu ne mogu biti primljene osobe protiv kojih se vodi kazneni postupak po službenoj dužnosti ili koje su proglašene krivim za kazneno djelo za koje se kazneni postupak vodi po službenoj dužnosti; osobe kojima je prestala državna služba zbog teške povrede službene dužnosti u razdoblju od četiri godine od prestanka državne službe; te osobe kojima je prestala državna služba zbog toga što nisu zadovoljile na probnom radu u razdoblju od četiri godine od prestanka državne službe.²⁴ Osobe bez državljanstva, osim uvjeta propisanih posebnim zakonom, moraju ishoditi prethodno odobrenje središnjega tijela državne uprave nadležnoga za službeničke odnose. Izuzetak su državljani Europske unije koji su izjednačeni s hrvatskim državljanima u pogledu uvjeta.²⁵

Ministarstvo nadležno za poslove pravosuđa²⁶ određuje broj raspoloživih vježbeničkih mjesta u pravosudnim tijelima te propisuje javni natječaj za popunjavanje istih. Provjeru znanja i ocjenjivanje kandidata provodi Povjerenstvo za izbor vježbenika u sastavu od triju članova – jedan iz reda rukovodećih službenika ministarstva nadležnoga za poslove pravosuđa, jedan iz reda sudaca na prijedlog predsjednika Vrhovnoga suda RH i jedan iz reda zamjenika državnih odvjetnika na prijedlog Glavnoga državnog odvjetnika RH. Svaki od članova ima tri zamjenika koji se imenuju na isti način te im mandat traje dvije godine.²⁷

Slobodna vježbenička mjesta popunjavaju se kandidatima koji ostvare ukupno najveći broj bodova koji se određuju na osnovi rezultata ocjena završenoga studija prava (najviše 50 %), rezultata na pisanoj provjeri znanja (najviše 40 %) te provedenoga strukturiranog razgovora kojim se utvrđuju profesionalni ciljevi i motivacija kandidata za rad u pravosudnim tijelima (najviše 10 %).²⁸

Pravilnikom o postupku prijma vježbenika u pravosudna tijela detaljnije se uređuje način utvrđivanja broja bodova i vrednovanja kandidata te sadržaj pisane provjere znanja i strukturiranoga razgovora kandidata u postupku prijma vježbenika u pravosudna tijela.²⁹ U postupku odabira kandidat može ostvariti najviše 100 bodova. Na osnovi rezultata završenoga studija prava kandidat može ostvariti najviše 50 bodova. Opći uspjeh ostvaren na studiju prava bodovno se vrednuje tako da se prosječna ocjena ostvarena na studiju, izražena cijelim brojem i jednom decimalom, množi s brojem deset i dobiveni broj predstavlja broj ostvarenih bodova. Povjerenstvo za izbor vježbenika odlučuje u svakom pojedinom slučaju koji se broj bodova ostvaruje za završen sveučilišni diplomski studij prava u inozemstvu vrednujući postignuti opći uspjeh na tom studiju primjenom prethodnih kriterija. Kao opći uspjeh ostvaren na studiju prava vrednuju se i postignuća tijekom studija prava za koja kandidat može ostvariti ukupno najviše pet bodova i to za: rektorovu nagradu tri boda, odnosno dekanovu nagradu dva boda. Kao opći uspjeh ostvaren na posljediplomskom studiju

24 Zakon o državnim službenicima, Narodne novine br. 92/05., 140/05., 142/06., 77/07., 107/07., 27/08., 34/11., 49/11., 150/11., 34/12., 49/12., 37/13., 38/13., 01/15., 138/15., 61/17., 70/19., 98/19., čl. 49.

25 ZVPTPI, cit., čl. 5.

26 Ministarstvo pravosuđa i uprave Republike Hrvatske.

27 ZVPTPI, cit., čl. 6.

28 ZVPTPI, cit., čl. 7.

29 Pravilnik o postupku prijma vježbenika u pravosudna tijela, Narodne novine br. 106./19., čl. 1.

prava vrednuju se i sljedeća postignuća tijekom poslijediplomskoga studija prava za koja kandidat može ostvariti najviše pet bodova i to za završen sveučilišni doktorski studij prava pet bodova, a za završen specijalistički poslijediplomski studij tri boda. Na temelju rezultata pisane provjere znanja kandidat može ostvariti najviše 40 bodova. Na temelju rezultata provedenoga strukturiranog razgovora kandidat može ostvariti najviše deset bodova. Nakon provedenoga postupka vrednovanja Povjerenstvo utvrđuje listu kandidata prema ostvarenom broju bodova.³⁰ Cilj je pisane provjere znanja ocijeniti sposobnost kandidata za prepoznavanje pravnih problema u pojedinim predmetima, predlaganje mogućih materijalnopравnih i postupovnih rješenja te sposobnost postupanja u uvjetima ograničenoga vremena. Na pisanoj provjeri znanja kandidat mora odabrati među predloženim odgovorima (višestruki odabir) ili dopuniti ponudenu tvrdnju ključnim pojmom koji nedostaje.³¹ Strukturiranom razgovoru može pristupiti kandidat koji je na temelju prethodnih kriterija ostvario najmanje 51 bod. Strukturiranim razgovorom ocjenjuju se društvene i komunikacijske vještine kandidata, njegovi profesionalni ciljevi te motivacija za rad u pravosudnim tijelima. Strukturirani razgovor provode članovi Povjerenstva uz sudjelovanje stručne osobe (psihologa).³²

Vježbenička praksa traje dvije godine te se obavlja u općinskim, županijskim, trgovačkim i upravnim sudovima te u općinskim i županijskim državnim odvjetništvima.³³ Tijekom navedenoga razdoblja vježbenici se raspoređuju na različite odjele ovisno o tome radi li se o sudačkim ili državnoodvjetničkim vježbenicima. Sudački vježbenik dužan je provesti najmanje četiri mjeseca u građanskom prvostupanjskom odjelu, dva mjeseca u kaznenom prvostupanjskom odjelu, po jedan mjesec u drugostupanjskom građanskom i kaznenom odjelu, po jedan mjesec u trgovačkom i upravnom sudu te dva mjeseca u državnom odvjetništvu. Državnoodvjetnički vježbenik dužan je provesti najmanje deset mjeseci prakse na sudu, od čega po tri mjeseca u građanskom prvostupanjskom odjelu i kaznenom prvostupanjskom odjelu, po jedan mjesec u drugostupanjskom građanskom i kaznenom odjelu te po jedan mjesec na trgovačkom i upravnom sudu. Preostalo vrijeme prakse do stjecanja uvjeta za pravosudni ispit određuje čelnik pravosudnoga tijela u koje je vježbenik raspoređen.³⁴

Pravosudna akademija, radi stjecanja vještina za rješavanje praktičnih poslova iz djelokruga sudova i državnoga odvjetništva, organizira obvezne stručne radionice u trajanju od dva mjeseca.³⁵ Također, čelnik pravosudnoga tijela dodjeljuje vježbeniku mentora radi praćenja njegova rada. Mentorova je dužnost skrbiti se o stručnom obrazovanju vježbenika te poticati zanimanje i trud kako bi ga pripremio za odgovoran rad prilikom ispunjenja praktičnih zadataka.³⁶

30 Pravilnik o postupku prijma vježbenika u pravosudna tijela, cit., čl. 3.

31 Pravilnik o postupku prijma vježbenika u pravosudna tijela, cit., čl. 4., st. 1.-2.

32 Pravilnik o postupku prijma vježbenika u pravosudna tijela, cit., čl. 5., st. 1.-3.

33 ZVPTPI, cit., čl. 9.

34 ZVPTPI, cit., čl. 11.

35 ZVPTPI, cit., čl. 12., st. 2.

36 ZVPTPI, cit., čl. 13.

3.2. Vježbeništvo u odvjetništvu

Zakonom o odvjetništvu definirano je da se pravo na obavljanje odvjetničke vježbe stječe upisom u imenik odvjetničkih vježbenika³⁷ ako se podnositelj zahtjeva prvi put osposobljava za zanimanje. Pravo na upis u imenik odvjetničkih vježbenika ima osoba koja ispunjava uvjete iz članka 48. Zakona o odvjetništvu, odnosno da je hrvatski državljanin; da je državljanin države članice Europske unije ili druge države potpisnice Sporazuma o Europskom gospodarskom prostoru; da je poslovno sposobna; da je zdravstveno sposobna za obavljanje poslova odvjetništva; da je završila sveučilišni studij prava na pravnom fakultetu u RH; da protiv nje nije pokrenuta istraga, odnosno da se protiv nje ne vodi kazneni postupak zbog kaznenoga djela koje se goni po službenoj dužnosti; da nije u radnom odnosu.³⁸

Hrvatska odvjetnička komora, odvjetnici i odvjetnička društva u čijim uredima vježbenici rade dužni su brinuti se za stručnu i praktičnu poduku vježbenika kao i za usvajanje pravila Kodeksa odvjetničke etike. Hrvatska odvjetnička komora utvrđuje obvezni program obrazovanja odvjetničkih vježbenika radi polaganja pravosudnoga ispita, na koji suglasnost daje ministarstvo nadležno za pravosuđe, a koji mora biti usklađen s programom Pravosudne akademije. Također, Hrvatska odvjetnička komora dužna je u roku od tri mjeseca od dana upisa vježbenika u Imenik odvjetničkih vježbenika obavijestiti ministarstvo nadležno za poslove pravosuđa o upisu odvjetničkih vježbenika.³⁹

Odvjetničkom vježbeniku prestaje pravo na obavljanje vježbe i mora ga se brisati iz imenika odvjetničkih vježbenika ako u roku od tri godine od stjecanja prava na polaganje pravosudnoga ispita ne položi taj ispit ili ako bez opravdanoga razloga u roku od dvije godine ne zatraži upis u imenik odvjetnika nakon što je za to stekao uvjete.⁴⁰

3.3. Vježbeništvo u javnom bilježništvu

Zakonom o javnom bilježništvu određeno je da se diplomirani pravnici zaposleni u javnobilježničkom uredu smatraju javnobilježničkim vježbenicima ako su upisani u imenik javnobilježničkih vježbenika, koji vodi Hrvatska javnobilježnička komora.

U imenik javnobilježničkih vježbenika može biti upisana samo osoba koja dokaže da ispunjava uvjete za imenovanje javnim bilježnikom⁴¹, odnosno da je državljanin RH; ima poslovnu sposobnost i ispunjava opće zdravstvene uvjete za obavljanje sudačke službe; da je u RH diplomirala pravni fakultet ili koja je nostrificirala svoju diplomu o završenom pravnom fakultetu izvan RH; da je dostojna javnoga povjerenja za obavljanje javnobilježničkoga poziva (nema zapreka za obavljanje službe); da će

37 *Imenik odvjetničkih vježbenika*, pristup 30. studenoga 2020., <http://www.hok-cba.hr/hr/odvjetni%C4%8Dki-vje%C5%BEbenici>

38 Zakon o odvjetništvu, Narodne novine br. 09/94., 117/08., 50/09., 75/09., 18/11., čl. 61.

39 Zakon o odvjetništvu, cit., čl. 63.

40 Zakon o odvjetništvu, cit., čl. 67.

41 Zakon o javnom bilježništvu, Narodne novine br. 78/93., 29/94., 162/98., 16/07., 75/09., 120/16., čl. 13., st. 1., t. 1, 2, 3., 6., 7. i 8., st. 2., te čl. 38. i 39.

napustiti drugu naplatnu službu ili kakvo drugo naplatno zaposlenje ili članstvo u tijelu pravne osobe koja obavlja kakvu gospodarsku djelatnost te da aktivno vlada hrvatskim jezikom i drugim jezikom koji je službeni na području na kojemu treba obavljati javnobilježničku službu.

Zapreke za prijam u službu javnoga bilježnika, pa i javnobilježničkoga vježbenika, jesu sljedeće: da je protiv osobe pokrenut kazneni postupak; da je osuđena zbog kaznenoga djela iz koristoljublja ili zbog inače nečasnoga krivičnog djela koje se goni po službenoj dužnosti sve dok traju pravne posljedice osude; da je odlukom stegovnoga tijela lišena zvanja suca, državnoga službenika, javnoga bilježnika, javnobilježničkoga prisjednika ili odvjetnika dok ne prođu tri godine od dana lišenja zvanja; da se temeljem ponašanja za koje je moguće opravdano zaključiti da neće pošteno i savjesno obavljati javnobilježničku službu; da je osoba prezadužena, odnosno da se osoba nalazi pod stečajem ili je glavnim dioničarom ili glavnim nositeljem osnivačkih prava pravne osobe koja je pod stečajem.⁴² Također, na javnobilježničke vježbenike kao i na javne bilježnike primjenjuje se zabrana suradnje i političkoga djelovanja, odnosno ne smiju se povezati s odvjetnikom ni s drugim fizičkim ili pravnim osobama radi zajedničkoga obavljanja službi ni koristiti isti poslovni prostor. Glede političkoga djelovanja na odgovarajući se način primjenjuju pravila o zabrani političkoga djelovanja sudaca.⁴³

Osim prethodno navedenoga, zabrana obavljanja druge službe ili zaposlenja koje se odnosi na javnoga bilježnika, odnosi se i na javnobilježničkoga vježbenika. Naime, javnobilježnički vježbenik ne može istovremeno biti odvjetnik; ne smije istovremeno biti u kojoj drugoj naplatnoj službi, imati kakvo drugo naplatno zaposlenje ili biti članom tijela pravne osobe koja obavlja kakvu gospodarsku djelatnost. Ministarstvo nadležno za poslove pravosuđa može, uz prethodno pribavljeno mišljenje Hrvatske javnobilježničke komore, dati javnom bilježniku opozivu dozvolu za obavljanje prethodno navedene službe, zaposlenja odnosno članstva.⁴⁴

4. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Nakon što se u prethodnim poglavljima dao uvod u pravni okvir obrazovanja i zapošljavanja mladih pravnika (magistrica i magistara prava) u statusu vježbenika, u ovome dijelu rada daje se pregled rezultata provedenoga empirijskog istraživanja koje čini najvažniji dio ovoga rada.

4.1. Glavni cilj i istraživačka pitanja

Budući da istraživanja ove problematike dosad nisu provedena u RH, glavni cilj ovoga istraživanja bio je utvrditi kako pravni praktičari percipiraju različite izazove zapošljavanja vježbenika koji postoje u pravosuđu (sudstvu i državnom odvjetništvu), odvjetništvu i javnom bilježništvu u aktualnom trenutku razvoja našega društva. Uz to, željelo se potaknuti daljnju raspravu o tome bi li se i kako dodatno moglo

42 Zakon o javnom bilježništvu, cit., čl. 13., st. 2.

43 Zakon o javnom bilježništvu, cit., čl. 38. st. 1. i 3.

44 Zakon o javnom bilježništvu, cit., čl. 39. st. 1.-3.

unaprijediti proces obrazovanja pravnika na pravnim fakultetima u RH. Shodno tomu, istraživačka pitanja od kojih se polazi u analizama u ovom radu jesu:

1) Kako pravni praktičari doživljavaju utjecaj i važnost različitih čimbenika na zapošljavanje vježbenika u njihovim organizacijama – pritom se analizira postoje li razlike između ispitanika s obzirom na pravnu profesiju⁴⁵ u kojoj trenutno rade i s obzirom na radno iskustvo, odnosno na vrijeme koje je proteklo od kad su diplomirali na pravnom fakultetu.

2) Koje razloge (uzroke) pravni praktičari koji rade u različitim pravnim profesijama smatraju više ili manje utjecajnim u kontekstu nezapošljavanja novih (budućih) vježbenika u organizacijama u kojima rade. Razlike su ponovo testirane s obzirom na pravnu profesiju i radno iskustvo.

3) Kako pravni praktičari procjenjuju utjecaj različitih čimbenika na to što studenti nisu više uključeni u stručnu praksu u pravosudnim tijelima, odvjetništvu i javnom bilježništvu. Testirane su razlike s obzirom na pravnu profesiju i radno iskustvo ispitanika.

4) Konačno, željelo se utvrditi smatraju li pravni praktičari, i u kojoj mjeri, da studenti prava tijekom studija stječu neka potrebna pravna i komunikacijska znanja i vještine koje ih na zadovoljavajući način pripremaju za obavljanje vježbeničkih poslova u praksi. I ovdje su testirane razlike s obzirom na pravnu profesiju i radno iskustvo ispitanika.

4.2. *Uzorak i mjerni instrumenti*

Podatci na osnovi kojih su izvršene statističke analize u ovom radu prikupljeni su od polovine studenoga do polovine prosinca 2020. godine na čitavom prostoru RH *online* anketom poslanom putem elektroničke pošte. Sudovima, državnim odvjetništvima, odvjetničkim i javnobilježničkim uredima poslana je molba za uključivanjem u istraživanje Suvremeni izazovi zapošljavanja mladih pravnika u odvjetništvu i pravosuđu u Hrvatskoj kako bi se istražilo izazove s kojima se susreću vježbenici i pravni sustav koji ih zapošljava u aktualnom trenutku razvoja našega društva. Sudjelovanje u istraživanju bilo je dobrovoljno, a anketa je bila anonimna. Prikupljeni podatci čine prigodni uzorak pravnik i pravnica koji/koje rade u okviru navedenih pravnih profesija. Nakon što je baza očišćena od nepotpuno ispunjenih anketa, uzorak je obuhvatio $N = 510$ ispitanika iz svih županija u RH. Uzorak se sastoji od 141 pravnik⁴⁶ koji radi u sudstvu (27,6 %), 94 koji rade u državnom odvjetništvu (18,4 %), 234 koji rade u odvjetništvu (45,9 %) i 41 koji radi u javnom bilježništvu (8 %) što otprilike odgovara i stvarnom stanju jer najveći broj pravnik radi u odvjetništvu, koje slijedi sudstvo i državno odvjetništvo te na koncu nalazimo javnobilježništvo gdje ipak radi najmanji broj pravnik. U okviru uzorka 11,2 % ispitanika pravni je fakultet završilo u posljednjih pet godina; 20,2 % njih prije šest do

45 U radu se kreće s pretpostavkom da postoji više pravnih profesija kao što su suci, državni odvjetnici, odvjetnici i javni bilježnici. Više o tome u: Ulrike Schultz i Gisela Shaw, *Women in the World's Legal Professions*, (Oxford – Portland: Hart Publishing, 2003.)

46 Autori u radu koriste pojam *pravnik* u muškom rodu, no u anketi podjednako su sudjelovale osobe oba spola.

deset godina; 35,1 % njih prije 11 do 20 godina, a njih 33,5 % prije više od 20 godina.

Za potrebne ovoga rada iz navedenoga anketnog istraživanja korišteno je nekoliko mjernih instrumenata i jednostavnih varijabli. Prvi se instrument sastojao od devet varijabli i mjerio je procjenu ispitanika o tome koliko se različiti čimbenici vrednuju pri zapošljavanju vježbenika u organizacijama u kojima rade. Ispitanici su mogli odgovoriti skalom od pet stupnjeva: 1 = nimalo; 2 = malo; 3 = osrednje; 4 = mnogo; 5 = izrazito mnogo. Analize su pokazale da je instrument zadovoljavajuće pouzdanosti (Cronbachov $\alpha=,852$). Nadalje, procjena ispitanika o utjecaju različitih čimbenika (razloga) na nezapošljavanje novih vježbenika u njihovim organizacijama mjerena je trima jednostavnim varijablama (nedovoljno znanje i kvalifikacije kandidata, nedostatak potrebe zbog nedovoljno posla te nedostatak resursa za zapošljavanje usprkos potrebi). Ispitanici su ponovno mogli odgovoriti sa: 1 = nimalo; 2 = malo; 3 = osrednje; 4 = mnogo; 5 = izrazito mnogo. Sljedeći se instrument sastojao od pet varijabli na koje su ispitanici mogli odgovoriti istom skalom kao i u prethodnim slučajevima. Njime se mjerila procjena ispitanika o utjecaju različitih čimbenika na to što studenti nisu u većoj mjeri uključeni u stručnu praksu u pravosudnim tijelima (Cronbachov $\alpha=,621$). Konačno, posljednji je instrument mjerio smatraju li ispitanici da studenti tijekom studija prava u zadovoljavajućoj mjeri stječu pravna i komunikacijska znanja i vještine potrebne za obavljanje vježbeničkih poslova u njihovim organizacijama (Cronbachov $\alpha=,826$). Ispitanicima su ponuđene četiri tvrdnje na koje su mogli odgovoriti skalom od pet stupnjeva: 1 = uopće se ne slažem; 2 = ne slažem se; 3 = niti se slažem niti se ne slažem; 4 = slažem se; 5 = potpuno se slažem.

U analizi podataka dobivenih na navedenim instrumentima korištene su univarijatne i bivarijatne procedure. Univarijatnim statističkim postupcima prikazani su postotci distribucija odgovora na pojedina pitanja, aritmetičke sredine (M) te standardne devijacije (SD), a bivarijatnom analizom (jednostavnom analizom varijance)⁴⁷ testirana je značajnost razlika između skupina ispitanika.

4.3. Rezultati istraživanja

Tablica br. 2: Procjena utjecanja različitih čimbenika na zapošljavanje vježbenika

	1	2	3	4	5	M	SD
prosjeck ocjena	16,86 %	17,06 %	30,78 %	21,96 %	13,33 %	2,98	1,265
vrijeme trajanja studija	12,94 %	15,88 %	27,45 %	28,04 %	15,69 %	3,18	1,247
preporuke nastavnika	24,71 %	21,96 %	28,24 %	20,00 %	5,10 %	2,59	1,202
sudjelovanje na studentskim simuliranim sudenjima (moot court)	23,14 %	23,53 %	25,69 %	19,22 %	8,43 %	2,66	1,257

47 Za svaku analizu varijance prvotno je proveden test homogenosti varijance, testiran F-omjer te su provedeni post-hoc testovi multiple komparacije. U slučaju homogenih varijanci korišten je Scheffeov, a u slučaju nehomogenih Tamhaneov T2 test.

iskustvo stručne prakse tijekom studija (pravne klinike i sl.)	16,86 %	18,82 %	27,25 %	24,90 %	12,16 %	2,97	1,265
studentski aktivizam (rad u studentskim udrugama, sudjelovanje u različitim tijelima fakulteta/sveučilišta i dr.)	28,04 %	27,65 %	25,29 %	14,51 %	4,51 %	2,4	1,168
znanje kandidata tijekom razgovora za posao	4,90 %	8,82 %	22,35 %	30,78 %	33,14 %	3,78	1,142
dojam kandidata tijekom razgovora za posao	2,75 %	3,33 %	9,02 %	28,04 %	56,86 %	4,33	0,966
prethodni rad u pravnoj praksi	13,92 %	11,57 %	22,55 %	28,43 %	23,53%	3,36	1,331

1 = nimalo; 2 = malo; 3 = osrednje; 4 = mnogo; 5 = izrazito mnogo

Kao što je vidljivo iz tablice br. 2, ispitanici u prosjeku smatraju da samo dojam i znanja kandidata prilikom razgovora za posao mnogo (kategorija 4) utječu na zapošljavanje vježbenika u organizacijama u kojima rade. Čak 84,90 % ispitanika smatra da dojam kandidata tijekom razgovora za posao mnogo ili izrazito mnogo (kategorije 4 i 5) utječe na zapošljavanje vježbenika, a 63,92 % njih isto smatra za znanje koje kandidat prezentira na tom razgovoru. Nadalje, ispitanici u prosjeku ocjenjuju da prethodni rad u pravnoj praksi, vrijeme trajanja studija, prosjek ocjena, iskustvo stručne prakse tijekom studija osrednje (kategorija 3) utječu na taj proces. Između 35,29 % i 51,96 % ispitanika smatra da navedeni čimbenici imaju velik ili izrazito velik (kategorije 4 i 5) utjecaj prilikom zapošljavanja vježbenika. Konačno, u relativnom smislu, ispitanici ocjenjuju da sudjelovanje na studentskim simuliranim suđenjima, preporuke nastavnika i studentski aktivizam imaju najmanje utjecaja na zapošljavanje vježbenika u njihovim organizacijama. Za potonje čimbenike otprilike svaki drugi ispitanik ocjenjuje da ima nimalo ili tek malo (kategorije 1 i 2) utjecaja prilikom zapošljavanja vježbenika.

Tablica br. 3: ANOVA – razlike u procjeni utjecanja različitih čimbenika na zapošljavanje vježbenika

Koliko na zapošljavanje vježbenika u Vašoj organizaciji utječe:	suci M (SD)	državni odvjetnici M (SD)	odvjetnici M (SD)	javni bilježnici M (SD)	F	Post-hoc
prosjeck ocjena	3,13 (1,37)	3,63 (1,30)	2,68 (1,10)	2,63 (1,07)	15,419**** ⁴⁸	2 ≠ 1, 3, 4 3 ≠ 1
vrijeme trajanja studija	2,81 (1,30)	3,02 (1,22)	3,45 (1,18)	3,22 (1,17)	8,811***	3 ≠ 1, 2
preporuke nastavnika	2,38 (1,23)	2,49 (1,17)	2,74 (1,18)	2,68 (1,23)	3,031*	3 ≠ 1
sudjelovanje na studentskim simuliranim suđenjima (<i>Moot Court</i>)	2,38 (1,21)	2,67 (1,18)	2,93 (1,29)	2,12 (1,03)	8,827***	3 ≠ 1, 4
iskustvo stručne prakse tijekom studija (pravne klinike i sl.)	2,54 (1,26)	2,87 (1,18)	3,30 (1,22)	2,76 (1,22)	12,051***	3 ≠ 1, 2
studentski aktivizam (rad u studentskim udrugama, sudjelovanje u različitim tijelima fakulteta/sveučilišta i dr.)	2,13 (1,10)	2,47 (1,19)	2,57 (1,19)	2,17 (1,05)	4,783**	3 ≠ 1
znanje kandidata tijekom razgovora za posao	3,79 (1,20)	4,09 (1,13)	3,59 (1,08)	4,20 (1,08)	6,400***	3 ≠ 2, 4
dojam kandidata tijekom razgovora za posao	3,87 (1,16)	4,17 (1,06)	4,65 (0,65)	4,46 (0,81)	22,527***	3 ≠ 1, 2 2 ≠ 4
prethodni rad u pravnoj praksi	2,98 (1,45)	3,39 (1,27)	3,55 (1,25)	3,51 (1,27)	5,828***	3 ≠ 1

Analiza varijanca prikazana u tablici br. 3 pokazala je da između različitih pravnih profesija postoje statistički značajne razlike u procjeni važnosti različitih čimbenika pri zapošljavanju vježbenika. Primjerice, u relativnom smislu, pokazalo se da su prethodni rad u pravnoj praksi, iskustvo stručne prakse tijekom studija, sudjelovanje na studentskim simuliranim suđenjima, vrijeme studiranja kandidata

⁴⁸ Zbog uštede prostora statističke vrijednosti p će u svim tablicama biti prikazane s oznakom * za $p < 0,05$, oznakom ** za $p < 0,01$ i oznakom *** za $p < 0,001$.

i preporuke nastavnika statistički značajno nešto više važni prilikom zapošljavanja vježbenika u odvjetništvu nego u sudstvu. Nadalje, pokazalo se da je prosjek ocjena studenata nešto više važan za zapošljavanje u državnom odvjetništvu nego u sudstvu, odvjetništvu i javnom bilježništvu. Uz to, pokazalo se da je prosjek ocjena nešto važniji kod zapošljavanja u sudstvu nego u odvjetništvu. Pokazalo se i da je znanje kandidata još nešto više važno za zapošljavanje u javnom bilježništvu i državnom odvjetništvu nego u sudstvu. Konačno, pokazalo se da je dojam kandidata tijekom razgovora za posao još nešto više važan prilikom zapošljavanja u odvjetništvu nego u sudstvu ili državnom odvjetništvu. Pokazalo se da je dojam kandidata na razgovoru također statistički značajno još više važan prilikom zapošljavanja u javnom bilježništvu nego prilikom zapošljavanja u sudstvu.

Uz prethodno navedeno, analiza varijance pokazala je da postoji statistički značajna razlika u procjeni važnosti utjecaja nekih čimbenika na zapošljavanje vježbenika između grupa ispitanika koji su u različitim razdobljima završili pravni fakultet. Pokazalo se da ispitanici koji su fakultet završili do prije pet godina i oni koji su završili fakultet prije šest do deset godina u još većoj mjeri od ispitanika koji su fakultet završili prije više od 20 godina smatraju da dojam kandidata tijekom razgovora za posao utječe na zapošljavanje vježbenika ($F=6,461^{***}$). *Post-hoc* testovi pokazali su da ispitanici koji su fakultet završili do prije pet godina ($M=4,58$) i oni koji su fakultet završili prije šest do deset godina ($M=4,53$) još u većoj mjeri od ispitanika koji su fakultet završili prije 20 godina ($M=4,09$) procjenjuju važnost učinka dojma kandidata na razgovoru za zapošljavanje. Uz to, ANOVA se pokazala statistički značajnom po pitanju procjene utjecaja prethodnoga iskustva rada kandidata u stručnoj praksi za zapošljavanje ($F=3,130^*$), ali daljnje provedeni *post-hoc* testovi nisu detektirali značajne razlike između konkretnih grupa. Ipak, kako bi se mogao steći opći dojam, prikazat ćemo vrijednosti aritmetičkih sredina koje su ostvarile različite grupe s obzirom na razdoblje završetka studija. Ispitanici koji su fakultet završili do prije pet godina u prosjeku po tom pitanju ostvaruju $M=3,65$, oni koji su fakultet završili prije šest do deset godina $M=3,60$, oni koji su završili fakultet prije 11 do 20 godina $M=3,29$, a oni koji su fakultet završili prije 20 godina $M=3,36$.

Tablica br. 4: Procjena koliko različiti čimbenici utječu na nezapošljavanje novih vježbenika

	1	2	3	4	5	M	SD
nedovoljno znanje i kvalifikacije kandidata	17,65 %	15,10 %	22,55 %	19,61 %	25,10 %	3,19	1,422
nedostatak potrebe za njihovim radom zbog nedovoljnoga obima posla	18,63 %	13,53 %	17,25 %	15,49 %	35,10 %	3,35	1,524
nedostatak resursa za novo zapošljavanje unatoč postojanju potrebe	5,69 %	7,06 %	17,06 %	23,73 %	46,47 %	3,98	1,197

1 = nimalo; 2 = malo; 3 = osrednje; 4 = mnogo; 5 = izrazito mnogo

Kad je riječ o čimbenicima koji mogu utjecati na nezapošljavanje novih vježbenika, kao što je vidljivo u tablici br. 4, ispitanici u prosjeku procjenjuju da nedostatak resursa u relativnom smislu najviše utječe na nezapošljavanje vježbenika. Čak 70,20 % ispitanika smatra da nedostatak resursa za novo zapošljavanje mnogo ili izrazito mnogo (kategorije 4 i 5) utječe na nezapošljavanje novih vježbenika usprkos postojanju potrebe da se to učini. Istovremeno, samo 12,75 % smatra da navedeni razlog nimalo ili malo (kategorije 1 i 2) utječe na njihovo zapošljavanje. Iako donekle kontradiktorno, 50,59 % ispitanika ističe da na nezapošljavanje novih vježbenika mnogo ili izrazito mnogo utječe to što nema potrebe za njihovim angažmanom zbog nedovoljnoga obima posla. Ipak, istovremeno 32,16 % ispitanika smatra da navedeni razlog nimalo ili malo utječe na taj proces. Konačno, 44,71 % smatra da nedovoljno znanje i kvalifikacije kandidata mnogo ili izrazito mnogo utječu na nezapošljavanje novih vježbenika. S druge strane, 32,75 % ispitanika smatra da taj razlog nimalo ili tek malo utječe na njihovo nezapošljavanje. Treba istaknuti i to da je analiza varijance pokazala da nema statistički značajnih razlika u procjeni utjecaja navedenih čimbenika na nezapošljavanje novih vježbenika između grupa ispitanika koji su u različitim vremenskim razdobljima diplomirali na pravnim fakultetima u Hrvatskoj.

Tablica br. 5: ANOVA – razlike u procjeni utjecaja različitih čimbenika na nezapošljavanje vježbenika

	suci M (SD)	državni odvjetnici M (SD)	odvjetnici M (SD)	javni bilježnici M (SD)	F	<i>Post-hoc</i>
nedovoljno znanje i kvalifikacije kandidata	2,93 (1,57)	3,24 (1,46)	3,29 (1,29)	3,44 (1,47)	2,456	
nedostatak potrebe za njihovim radom zbog nedovoljnoga obima posla	3,14 (1,58)	2,36 (1,43)	3,75 (1,36)	4,05 (1,16)	25,456***	2 ≠ 1, 3, 4 1 ≠ 3, 4
nedostatak resursa za novo zapošljavanje unatoč postojanju potrebe	4,33 (1,00)	4,21 (1,13)	3,68 (1,27)	3,98 (1,13)	10,791***	3 ≠ 1, 2

Analiza varijance pokazala je da između različitih pravnih profesija postoje razlike u procjeni utjecaja nekih čimbenika na (ne)zapošljavanje vježbenika u njihovim organizacijama. Primjerice, suci i državni odvjetnici statistički značajno u većoj mjeri od odvjetnika ocjenjuju da nedostatak resursa igra veliku ulogu u nezapošljavanju vježbenika u njihovim organizacijama usprkos postojanju potrebe za njihovim zapošljavanjem. U isto vrijeme, državni odvjetnici u bitno manjoj mjeri od javnih bilježnika, odvjetnika i sudaca procjenjuju da su nedovoljni obim posla

i nedostatak potrebe za novim vježbenicima razlog njihova nezapošljavanja. Uz to, pravnici koji rade na sudovima, također u manjoj mjeri od pravnika zaposlenih u odvjetništvu i javnom bilježništvu, ocjenjuju da nedovoljan obim posla i nedostatak potrebe utječu na taj proces.

Tablica br. 6: Procjena utjecaja različitih čimbenika na uključenost studenata u stručnu praksu

	1	2	3	4	5	M	SD
neadekvatan pravni okvir (valoriziranja i organizacije) stručne prakse	4,12 %	4,71 %	18,43 %	31,76 %	40,98 %	4,01	1,075
nedovoljno valoriziranje rada mentora sa studentima	5,69 %	9,22 %	23,53 %	32,94 %	28,63 %	3,70	1,145
nedostatak vremena i potrebnih resursa za mentoriranje studenata	5,49 %	7,84 %	23,33 %	30,20 %	33,14 %	3,78	1,151
nedostatak kvalitetnije suradnje s pravnim fakultetom	4,71 %	4,71 %	15,69 %	32,55 %	42,35 %	4,03	1,092
nedostatak unutarnje motivacije studenata za takve aktivnosti	20,00 %	19,22 %	29,22 %	18,82 %	12,75 %	2,85	1,293

1 = nimalo; 2 = malo; 3 = osrednje; 4 = mnogo; 5 = izrazito mnogo

Pri procjeni razloga zbog kojih studenti nisu u većoj mjeri uključeni u stručnu praksu u pravosudnim tijelima, odvjetništvu i javnom bilježništvu ispitanici u bitno većoj mjeri ističu utjecaj neadekvatnih strukturnih aspekata vezanih uz organizaciju i valorizaciju toga procesa nego nedostatak motiviranosti studenata. Primjerice, više od 70 % ispitanika smatra da nedostatak kvalitetnije suradnje s pravnim fakultetima i neadekvatan pravni okvir valoriziranja i organizacije stručne prakse mnogo ili izrazito mnogo (kategorije 4 i 5) utječu na taj proces. Uz to, više od 60 % ispitanika smatra da nedostatak vremena i potrebnih resursa za mentoriranje studenata i nedovoljno valoriziranje rada mentora mnogo ili izrazito mnogo utječu na nedovoljnu uključenost studenata u stručnu praksu. Istovremeno, ispitanici u prosjeku procjenjuju da nedostatak unutarnje motivacije studenata osrednje utječe na taj proces. Preciznije rečeno, četiri od deset ispitanika smatra da nedostatak motivacije studenata malo ili nimalo (kategorije 1 i 2) utječe na taj proces, tri od deset smatra da utječe osrednje, a tri od deset da utječe mnogo ili izrazito mnogo.

Tablica br. 7: ANOVA – razlike u procjeni utjecaja na uključenost studenata u stručnu praksu

	suci M (SD)	državni odvjetnici M (SD)	odvjetnici M (SD)	javni bilježnici M (SD)	F	Post-hoc
neadekvatan pravni okvir (valoriziranja i organizacije) stručne prakse	4,09 (1,15)	3,99 (1,06)	3,96 (0,97)	4,05 (1,07)	0,490	

nedovoljno valoriziranje rada mentora sa studentima	3,86 (1,21)	3,50 (1,12)	3,64 (1,13)	3,90 (1,00)	2,505	
nedostatak vremena i potrebnih resursa za mentoriranje studenata	3,80 (1,23)	3,72 (1,20)	3,76 (1,12)	3,88 (0,93)	0,202	
nedostatak kvalitetnije suradnje s pravnim fakultetom	3,99 (1,23)	3,90 (1,12)	4,15 (1,01)	3,80 (0,93)	2,018	
nedostatak unutarnje motivacije studenata za takve aktivnosti	2,71 (1,28)	2,48 (1,18)	3,01 (1,31)	3,27 (1,27)	5,980**	2 ≠ 3, 4

Analiza varijance pokazala je da između različitih pravnih profesija nema puno razlika u procjeni utjecaja različitih čimbenika na uključenost studenata u stručnu praksu. Jedinu razliku u tom kontekstu nalazimo vezano uz procjenu utjecaja nedostatka unutarnje motivacije studenata za uključivanje u taj proces. Pravnici koji rade u državnom odvjetništvu procjenjuju da nedovoljna motiviranost studenata nešto manje utječe na spomenuti proces od pravnika koji rade u odvjetništvu ili javnom bilježništvu.

Osim toga, analiza je također pokazala da postoji statistički značajna razlika u ocjeni utjecaja nedostatka kvalitetnije suradnje organizacija u kojima rade s pravnim fakultetima na to što studenti više uključeni u stručnu praksu između pojedinih grupa ispitanika s obzirom na to pred koliko godina su završili pravni fakultet ($F=3,363^*$). *Post-hoc* testovi pokazali su da ispitanici koji su završili fakultet do prije pet godina ($M=4,30$) značajno u većoj mjeri od ispitanika koji su završili fakultet prije više od 20 godina ($M=3,84$) smatraju da navedeni razlog utječe na to što studenti nisu u većoj mjeri uključeni u stručnu praksu u pravosudnim tijelima.

Tablica br. 8: Stavovi o stjecanju potrebnih znanja i vještina tijekom studija prava

Studenti tijekom studija stječu:	1	2	3	4	5	M	SD
praktična znanja procesnopravne prirode koja ih zadovoljavajuće pripremaju za vježbeničke poslove	54,31 %	30,59 %	9,80 %	3,53 %	1,37 %	1,67	0,894
praktična znanja materijalnopravne prirode koja ih zadovoljavajuće pripremaju za vježbeničke poslove	32,35 %	27,65 %	26,47 %	12,16 %	0,98 %	2,21	1,06
zadovoljavajuću razinu pisanoga pravnog izražavanja potrebnoga za uspješno obavljanje vježbeničkih poslova	33,92 %	28,82 %	22,35 %	12,75 %	1,76 %	2,19	1,096
zadovoljavajuću razinu usmenoga pravnog izražavanja i komunikacijskih vještina za obavljanje vježbeničkih poslova	24,71 %	27,06 %	26,86 %	18,24 %	2,75 %	2,47	1,131

1 = uopće se ne slažem; 2 = ne slažem se; 3 = niti se slažem niti se ne slažem;
4 = slažem se; 5 = potpuno se slažem

Kao što je vidljivo iz tablice br. 8 ispitanici se u prosjeku ne slažu s tim da studenti tijekom studija prava stječu znanja i vještine potrebne za obavljanje poslova vezanih uz vježbenički staž. Čak 85 % ispitanika se ne slaže (kategorije 1 i 2) s tim da studenti tijekom studija stječu praktična znanja procesnopravne prirode koja ih zadovoljavajuće pripremaju za vježbeničke poslove. Nadalje, čak 60 % ispitanika ne slaže se s tim da studenti tijekom studija ne stječu ni praktična znanja materijalnopravne prirode ni zadovoljavajuću razinu pisanoga pravnog izražavanja potrebnih za uspješno obavljanje vježbeničkih poslova. Konačno, više od 50 % ispitanika ne slaže se s tim da studenti stječu zadovoljavajuću razinu usmenoga pravnog izražavanja i komunikacijskih vještina potrebnih za obavljanje vježbeničkih poslova. S druge strane, potrebno je istaknuti da tek 4,9 do 20,9 % ispitanika smatra da studenti tijekom studija stječu znanja i vještine potrebne za obavljanje spomenutih poslova.

Tablica br. 9: ANOVA – razlike u stavovima o stjecanju potrebnih znanja i vještina tijekom studija prava

Studenti tijekom studija stječu:	suci M (SD)	državni odvjetnici M (SD)	odvjetnici M (SD)	javni bilježnici M (SD)	F	Post-hoc
praktična znanja procesnopravne prirode koja ih zadovoljavajuće pripremaju za vježbeničke poslove	1,79 (0,91)	1,80 (0,80)	1,45 (0,78)	2,15 (1,30)	10,337***	3 ≠1, 2, 4
praktična znanja materijalnopravne prirode koja ih zadovoljavajuće pripremaju za vježbeničke poslove	2,20 (1,06)	2,38 (1,03)	2,15 (1,05)	2,27 (1,16)	1,162	
zadovoljavajuću razinu pisanoga pravnog izražavanja potrebnoga za uspješno obavljanje vježbeničkih poslova	2,30 (1,12)	2,66 (1,15)	1,93 (0,97)	2,27 (1,14)	11,423***	3 ≠1, 2
zadovoljavajuću razinu usmenoga pravnog izražavanja i komunikacijskih vještina za obavljanje vježbeničkih poslova	2,54 (1,17)	2,93 (1,11)	2,24 (1,06)	2,49 (1,14)	8,877***	3 ≠2

Kao što je vidljivo iz tablice br. 9 analize varijance pokazale su da su pravnici koji rade u odvjetništvu u pravilu još nešto kritičniji od svojih kolega koji rade u pravosuđu i javnom bilježništvu po pitanju kvalitete znanja i vještina koje studenti usvajaju tijekom studija. Primjerice, odvjetnici se u većoj mjeri od državnih odvjetnika

ne slažu s tim da studenti tijekom studija stječu zadovoljavajuću razinu usmenoga pravnog izražavanja i komunikacijskih vještina potrebnih za obavljanje vježbeničkih poslova. Odvjetnici se također u većoj mjeri od sudaca i državnih odvjetnika ne slažu s tim da studenti tijekom studija stječu zadovoljavajuću razinu pisanoga pravnog izražavanja. Konačno, odvjetnici se u još većoj mjeri od sudaca, državnih odvjetnika i javnih bilježnika ne slažu s tim da studenti tijekom studija stječu praktična znanja procesnopravne prirode koja ih zadovoljavajuće pripremaju za vježbeničke poslove. Korektnosti radi, treba istaknuti da se u prosjeku ni predstavnici ostalih pravnih profesija ne slažu s navedenim tvrdnjama, ali očigledno je da su odvjetnici još nešto kritičniji od ostalih spram navedene problematike.

Dodatno, analiza varijance pokazala je da postoji statistički značajna razlika među grupama ispitanika koji su u različitim razdobljima završili pravni fakultet u ocjeni toga koliko studenti tijekom studija stječu praktična znanja procesnopravne prirode koja ih zadovoljavajuće pripremaju za vježbeničke poslove ($F=9,708^{***}$) te koliko stječu zadovoljavajuću razinu usmenoga pravnog izražavanja i komunikacijskih vještina potrebnih za obavljanje vježbeničkih poslova ($F=9,708^{**}$). U obama slučajevima pokazalo se da se ispitanici koji su prije manje godina završili fakultet u većoj mjeri ne slažu s tim da studenti tijekom studija u zadovoljavajućoj mjeri stječu spomenuta znanja i vještine od ispitanika koji su fakultet završili prije više od 20 godina. Konkretnije rečeno, ispisnici koji su fakultet završili do prije pet godina ($M=1,55$), oni koji su diplomirali prije šest do deset godina ($M=1,50$) i oni koji su diplomirali prije 11 do 20 godina ($M=1,52$) u još se većoj mjeri od ispitanika koji su pravni fakultet završili prije više od 20 godina ($M=1,96$) ne slažu s tim u vezi praktičnih znanja procesnopravne prirode. Slično vrijedi i po pitanju stjecanja zadovoljavajuće razine usmenoga pravnog izražavanja i komunikacijskih vještina. Ispitanici koji su fakultet završili do prije pet godina ($M=2,16$) ili prije šest do deset godina ($M=2,26$) još su kritičniji po tom pitanju od onih koji su fakultet završili prije više od 20 godina ($M=2,66$).

5. UMJESTO ZAKLJUČKA I U PRILOG BUDUĆIM RASPRAVAMA O OBRAZOVANJU I ZAPOŠLJAVANJU PRAVNIKA

Rezultati ovoga istraživanja pokazuju da pravni praktičari ocjenjuju da pri zapošljavanju vježbenika u njihovim organizacijama (tijelima/uredima) velik značaj imaju samo dojam i znanje koji kandidati ostave i prezentiraju na razgovoru za posao. Za sve ostale čimbenike obuhvaćene našim istraživanjem ispitanici u prosjeku procjenjuju da imaju osrednji ili mali utjecaj pri zapošljavanju vježbenika u njihovim organizacijama. U okviru čimbenika za koji su ispitanici procijenili da imaju osrednji utjecaj, po vrijednostima aritmetičkih sredina donekle se izdvajaju iskustvo prethodnoga rada u pravnoj praksi i dužina trajanja studija, koje ispitanici u prosjeku tendiraju procijeniti nešto iznad teorijskoga prosjeka skale (3). Nasuprot tomu, prosječne procjene ispitanika o važnosti utjecaja svih ostalih mjerenih čimbenika pri zapošljavanju vježbenika, uključujući i utjecaj prosjeka ocjena (za koji ispitanici u

prosjeku procjenjuju da ima osrednji učinak), tendiraju u manjoj ili većoj mjeri ipak ispod teorijskoga prosjeka skale.

Treba istaknuti da su analize pokazale da između različitih pravnih profesija postoje značajne razlike u ocjeni utjecaja različitih čimbenika na zapošljavanje vježbenika u njihovim organizacijama. Ovo su samo neke koje bi mogle biti zanimljive za neku buduću raspravu o važnosti kriterija zapošljavanja vježbenika u različitim pravnim profesijama. Primjerice, dojam kandidata na razgovoru još je nešto više važan pravnicima koji rade u odvjetništvu od onih koji rade u sudstvu i državnom odvjetništvu. To je također još važnije onima koji rade u javnom bilježništvu od onih koji rade u državnom odvjetništvu. Istovremeno, pokazalo se da je znanje koje kandidat pokaže na razgovoru za posao još više važno pravnicima koji rade u državnom odvjetništvu i javnom bilježništvu od onih koji rade u odvjetništvu. Nadalje, prethodni rad u pravnoj praksi nešto manje važnim ocjenjuju suci nego odvjetnici. Slično tomu, suci i državni odvjetnici ocjenjuju iskustvo stručne prakse tijekom studija manje važnim čimbenikom za zapošljavanje vježbenika od odvjetnika. Zanimljivo je i to što je vrijeme trajanja studija pravnicima koji rade u odvjetništvu nešto više važno nego onima koji rade u sudstvu i državnom odvjetništvu. Konačno, pokazalo se da je prosjek ocjena kandidata još manje važan čimbenik zapošljavanja u javnom bilježništvu, odvjetništvu i sudstvu nego u državnom odvjetništvu. Isto tako, pokazalo se da je to još manje važan čimbenik pri zapošljavanju u odvjetništvu nego u sudstvu.

Nadalje, rezultati su pokazali da pravni praktičari u prosjeku ocjenjuju da je najutjecajniji razlog nezapošljavanja novih vježbenika upravo nepostojanje resursa da se to izvede, usprkos potrebi za njihovim angažmanom. Istovremeno, ispitanici u prosjeku ocjenjuju da su i nedostatak potrebe za novim zapošljavanjem zbog nedovoljnoga obima posla i nedovoljno znanje i kvalifikacije kandidata nešto manje važni (osrednje važni) razlozi koji mogu utjecati na nezapošljavanje novih vježbenika. Analize su utvrdile da između različitih profesija postoje i značajne razlike u procjeni utjecaja nekih od navedenih čimbenika. Pravnici koji rade u sudstvu i državnom odvjetništvu u većoj mjeri od onih koji rade u odvjetništvu procjenjuju da je nedostatak resursa bitan razlog nezapošljavanja novih vježbenika. Istovremeno, pravnici koji rade u odvjetništvu i javnom bilježništvu u većoj mjeri od onih koji rade u sudstvu i državnom odvjetništvu procjenjuju da je nedovoljan obim posla bitan razlog nezapošljavanja novih vježbenika. Dakle, može se zaključiti da pravni praktičari smatraju da strukturni čimbenici imaju bitno veću ulogu u nezapošljavanju novih vježbenika u njihovim organizacijama nego nedovoljno znanje i kvalifikacije potencijalnih kandidata za vježbenički staž.

Sličnu situaciju nalazimo i pri njihovoj procjeni utjecaja različitih čimbenika na to što studenti nisu tijekom studija više uključeni u stručnu praksu u njihovim organizacijama. Može se zaključiti da ispitanici u tom smislu smatraju da bi dodatno trebalo poboljšati strukturne čimbenike koji se odnose na pravni okvir valoriziranja i organizacije stručne prakse općenito gledano, ali i na valorizaciju rada mentora koji u tom procesu sudjeluju. Jednako tako, smatraju da bi po tom pitanju bilo potrebno dodatno poboljšati kvalitetu suradnje s pravnim fakultetima te osigurati mentorima

u tom procesu više vremena i resursa za organizaciju i provedbu toga procesa. Što se tiče utjecaja nedostatka motivacije studenata za uključivanje u taj proces, pravni praktičari ocjenjuju da je to bitno manji problem u navedenom smislu nego svi prethodno navedeni strukturni čimbenici.

Nadalje, rezultati ovoga istraživanja ukazuju na potrebu otvaranja dijaloga između pravnih praktičara i pravnih fakulteta o važnosti stjecanja različitih tipova praktičnih pravnih znanja i vještina tijekom studija. Naime, može se uočiti da pravni praktičari koji su sudjelovali u našem istraživanju u prosjeku smatraju da bi studenti tijekom studija prava trebali još u većoj mjeri usvojiti praktična znanja procesnopravne i materijalnopravne prirode te kako bi trebali razviti još višu razinu komunikacijskih vještina, odnosno još višu razinu usmenoga i pisanoga pravnog izražavanja. Analize su pokazale da su pravnici koji rade u odvjetništvu još nešto kritičniji od svojih kolega koji rade u sudstvu, državnom odvjetništvu i javnom bilježništvu s obzirom na procjenu stjecanja nekih od spomenutih praktičnih pravnih znanja i komunikacijskih vještina tijekom studija.

Iako ovo istraživanje pati od uobičajenih ograničenja anketnoga istraživanja te postoji mogućnost da su stavovi ispitanika bili pod utjecajem određenih kontekstualnih čimbenika koji se nisu mogli detektirati i kontrolirati u trenutku provođenja istraživanja, prezentirani rezultati čine solidnu početnu osnovu za daljnja istraživanja ove teme i otvaranje rasprave o problemima s kojima se mladi pravnici i pravne institucije susreću u aktualnom trenutku razvoja našega društva. U tom kontekstu, prikazani rezultati ukazuju da bi bilo korisno otvoriti raspravu među akterima koji djeluju u okviru pravnih institucija, pravnoga obrazovanja i različitih ministarstava o tome kako dodatno unaprijediti različite aspekte formalnoga i daljnjega stručnog obrazovanja pravnika, posebno vezano uz usvajanje praktičnih pravnih i komunikacijskih znanja i vještina u tom procesu. Nadalje, čini se da bi bilo korisno otvoriti raspravu o osiguravanju resursa i validaciji aktivnosti aktera iz prakse koji su se spremni uključiti u mentoriranje studenata prava i vježbenika. Uz to, čini se da bi bilo korisno otvoriti raspravu o potrebi zapošljavanja dodatnoga broja vježbenika u okviru pojedinih pravnih profesija. Konačno, čini se da bi bilo korisno otvoriti raspravu kako o načinima mjerenja i vrednovanja različitih aktivnosti, znanja i vještina studenta tijekom studija tako i načinima mjerenja i vrednovanja različitih postignuća, teorijskih i praktičnih znanja i vještina prilikom zapošljavanja mladih pravnika. Iako na osnovu dobivenih rezultata i analiza nije moguće ponuditi odgovore na navedena pitanja, čini se da oni ukazuju da bi bilo korisno otvoriti raspravu o tome kako dodatno unaprijediti sve važne aspekte regulacije i organizacije obrazovanja, usavršavanja i zapošljavanja mladih pravnika da bi se dodatno osnažilo kako njihov položaj na tržištu rada tako i dodatno unaprijedilo funkcioniranje važnih dijelova pravosudnoga sustava u našoj zemlji.

Vanja Smokvina, Ph. D., Associate Professor
Marko Mrakovčić, Ph. D., Assistant Professor
Marija Tonković, student
University of Rijeka, Faculty of Law

CONTEMPORARY CHALLENGES OF HIRING YOUNG LAWYERS IN THE LEGAL PROFESSION OF ATTORNEYS, NOTARIES AND THE JUDICIARY

Summary

This paper tackles the never-before-explored topic of the challenge of hiring young lawyers - trainees in the legal profession, notary public and judiciary (judiciary and state attorney's office). In the first part, a discussion is opened on the importance of empirical research on the relationship between society and law, and later on the legal framework for the employment of young lawyers in these areas is presented, regulating their status and regulating the training of trainees.

The second part of the paper presents the results of a survey of attitudes of judges and court advisors, state attorneys, deputy state attorneys and state attorney advisors, attorneys, notaries and notaries public on the challenges of hiring trainees. The survey was completed by 510 respondents from different parts of the Republic of Croatia. The intention of the paper is to provide results as an inspiration for some future research on this issue and encourage the opening of discussion on this important issue, both within and among scientific disciplines and within the community of legal practitioners.

Key words: trainees, judiciary, advocacy, notary public, employment.

LITERATURA

Knjige i članci:

1. Cifrić, Ivan. „Tranzicija i transformacija — između norme i prakse“, *Socijalna ekologija* 5, br. 2 (1996): 135-153. <https://hrcak.srce.hr/141435>,
2. Giddens, Anthony. *Sociologija – prema 4. engleskom izdanju*. Zagreb: Nakladni zavod Globus, 2007.,
3. Kregar, Josip, et. al. *Uvod u sociologiju*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu-Pravni fakultet u Zagrebu, 2008.,
4. Mahmutefendić, Tahir. „Utjecaj tranzicije na blagostanje i raspodjelu dohotka u zemljama tranzicije u jugoistočnoj Europi“, *Tranzicija* 21, br. 43 (2019): 63-71. <https://hrcak.srce.hr/224053>,
5. Mandić, Sabina, Dora Dodig Hundrić, Neven Ricijaš i Mirta Kuharić. „Percepcija stručnjaka o svrsishodnosti sustava maloljetničkog pravosuđa“, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci* 39, br. 3 (2018): 1259-1283. <https://doi.org/10.30925/zpfsr.39.3.4>,
6. Mrakovčić, Marko. „Vrijednosni motivi upisa na pravni fakultet i studentska percepcija pravne profesije“, *Odgovorno-obrazovne teme* 1, br. 1-2 (2018): 49-76. <https://hrcak.srce.hr/211006>,
7. Mrakovčić, Marko i Danilo Vuković. „Unutarnja” kriza pravosuđa? Stavovi pripadnika pravničkih profesija o pravosuđu u Hrvatskoj i Srbiji, *Politička misao* 56, br. 1 (2019):

- 75-105. <https://doi.org/10.20901/pm.56.1.03>,
8. Padjen, Ivan. *Metodologija pravnih znanosti: pravo i susjedne discipline*. Rijeka: Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2015.,
 9. Preložnjak, Barbara. „Poznavanje, razumijevanje i stavovi hrvatskih sudaca o europskom i međunarodnom pravu“. U: *Poznavanje i vrijednosno prihvaćanje europskog i međunarodnog prava u Republici Hrvatskoj*, ur. Ivan Šimunović, 109-152. Zagreb: Pravni fakultet sveučilišta u Zagrebu, 2012.,
 10. Pejovich, Svetozar Steve. Tranzicija, tranzicijski troškovi i kultura, *Financijska teorija i praksa* 27, br. 2 (2003): 235-250. <https://hrcak.srce.hr/5788>,
 11. Pusić, Eugen. *Društvena regulacija: Granice znanosti i iskustva*. Zagreb: Globus, 1989.,
 12. Savić, Vanja-Ivan. „Odnos studenta Pravnog fakulteta u Zagrebu prema europskom i međunarodnom pravu“. U: *Poznavanje i vrijednosno prihvaćanje europskog i međunarodnog prava u Republici Hrvatskoj*, ur. Ivan Šimunović, 153-183. Zagreb: Pravni fakultet sveučilišta u Zagrebu, 2012.,
 13. Schultz, Ulrike i Gisela Shaw. *Women in the World's Legal Professions*. Oxford – Portland: Hart Publishing, 2003.,
 14. Tomić-Koludrović, Inga i Mirko Petrić. „Hrvatsko društvo – prije i tijekom tranzicije“, *Društvena istraživanja* 16, br. 4-5 (90-91) (2007): 867-889. <https://hrcak.srce.hr/19170>,
 15. Treviño, Javier A. *The sociology of Law: Classical and Contemporary Perspectives*. New York: St. Martin's Press, 1996.,
 16. Vrban, Duško. *Sociologija prava: Uvod i izvorišne osnove*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga, 2006.,
 17. Zrinščak, Siniša et. al. *Opća sociologija s uvodom u sociologiju prava*. Zagreb: Pravni fakultet sveučilišta u Zagrebu, 2020.,
 18. Žažar, Krešimir. „Što nakon (društvene) tranzicije? Kritičke crtice uz upotrebu tranzicijskoga pristupa u sociološkim razmatranjima hrvatskoga društva“, *Revija za sociologiju* 45, br. 2 (2015): 171-199. <https://doi.org/10.5613/rzs.45.2.3>,

Pravni izvori:

1. Zakon o državnim službenicima, Narodne novine br. 92/05., 140/05., 142/06., 77/07., 107/07., 27/08., 34/11., 49/11., 150/11., 34/12., 49/12., 37/13., 38/13., 01/15., 138/15., 61/17., 70/19., 98/19.,
2. Zakon o javnom bilježništvu, Narodne novine br. 78/93., 29/94., 162/98., 16/07., 75/09., 120/16.,
3. Zakon o odvjetništvu, Narodne novine br. 09/94., 117/08., 50/09., 75/09., 18/11.,
4. Zakon o vježbenicima u pravosudnim tijelima i pravosudnom ispitu, Narodne novine br. 14/19.,
5. Pravilnik o postupku prijma vježbenika u pravosudna tijela, Narodne novine br. 106./19.

Izvori s interneta:

1. Imenik odvjetničkih vježbenika, pristupljeno 30. studenoga 2020., <http://www.hok-cba.hr/hr/odvjetni%C4%8Dki-vje%C5%BEbenici>,
2. Službena internet stranica, Sveučilišta u Zagrebu, Pravnog fakulteta, pristupljeno 30. studenoga 2020., <https://www.pravo.unizg.hr/>,
3. Službena internet stranica, Sveučilišta u Rijeci, Pravnog fakulteta, pristupljeno 30. studenoga 2020., <https://www.pravri.uniri.hr/hr/>,
4. Službena internet stranica, Sveučilišta u Splitu, Pravnog fakulteta, pristupljeno 30. studenoga 2020., <http://www.pravst.unist.hr/>,
5. Službena internet stranica, Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Pravnog fakulteta, pristupljeno 30. studenoga 2020., <https://www.pravos.unios.hr/>,
6. Upisne kvote za studije prava u RH, Agencija za znanost i visoko obrazovanje, studiji.hr, pristup 20. studenoga 2020., <https://www.studij.hr/statistika>.